fiksuoti ploto V dalyje.

Kitame pilies gynybinių įrengimų statybos etape buvo pastatyta nauja mūrinė siena iš stambių neskaldytų lauko akmenų. Akmenys dėti eilėmis, gausiai juos rišant kalkių skiediniu. Tarpai tarp akmenų užkamšyti skaldytais akmenimis. Sienos pamatas buvęs išplatintas gausiai pripilant kalkių skiedinio, kuris išsklidęs aplink akmenis.

Vėliau ši gynybinė siena buvo praardyta ir išmūrytas vartų bokštas. Bokšto sienos buvo prišlietos prie gynybinės sienos. Abi sienos tarpusavyje nesurištos. Gynybinei sienai panaudotos specialios medinės konstrukcijos, kurių atspaudų liekanos rastos kalkių skiedinio paviršiuje. Bokšto sienų pamatai buvo negilūs, dėti ant pirminio pusiasalio paviršiaus, aukštėjantys į pilies kiemo pusę. Dėl to bokšto siena trūko ir sėdo. Bokšto sienų mūre išsiskiria skirtinga mūrijimo, kyliavimo technika, skirtinga kalkių skiedinio struktūra. Į pilies kiemą išeinantys bokšto sienų galai apmūryti raudonų plytų mūru, plytos rištos gotikiniu būdu.

Tyrimų metu rastas arbaletinės strėlės antgalis, akmeniniai galąstuvėliai, puodyninių koklių, kitos buitinės keramikos fragmentų, datuojamų XV-XVI a.

Saulius Sarcevičius

1994 m. archeologinių tyrinėjimų, vykdytų prie Vilniaus žemutinės pilies šiaurinės gynybinės sienos bei senojo Arsenalo kieme, apžvalga

1994 m. Vilniuje, prie žemutinės pilies Š išorinės gynybinės sienos, buvo vykdomi archeologiniai tyrinėjimai bei atliekama archeologinė priežiūra (šie darbai buvo susiję su prieduobės prie Š išorinės gynybinės sienos formavimo užbaigimu). Anksčiau šioje vietoje 1986 m. tyrinėjo A.Lisanka, 1988 m. - V.Raškauskas. Buvo stebimi išilgai Arsenalo gatvės nusidriekusios lietaus kanalizacijos tranšėjos kasimo darbai. Tuo pačiu metu buvo atliekama archeologinė priežiūra senojo Arsenalo (dabartinis Taikomosios dailės muziejus) kieme. Čia mechanizuotu būdu buvo iškasta

fekalinės kanalizacijos trasa. Darbai buvo vykdomi ir ties Lietuvos nacionalinio muziejaus ŠV kampu, kur buvo atkasamos virš 1964 m. A.Tautavičiaus aptikto ir tyrinėto keturkampio kampinio bokšto (vadinamas Tvardovskio bokštu) supiltos žemės. Visiškai atkastas Š bokšto kampas, ŠV sienos kontūras ir ŠV vidinės bokšto patalpos dalis. Ne visiškai atkastas liko V išorinis bokšto kampas bei PV bokšto sienos išorinis pakraštys. Darbus prie Tvardovskio bokšto numatoma pratęsti 1996 m.

Iš viso 1994 m. buvo tyrinėtas apie 280 m^2 plotas. Tirtuose plotuose prie išorinės Š gynybinės sienos fiksuotas 2,5-4,5 m storio kultūrinis sluoksnis (plotai Nr.1, 2a, 3). Neries upės kryptimi kultūrinis sluoksnis storėjo. 17 m atstumu nuo gynybinės sienos jo storis siekė 5,8 m. Buvo stebimas ryškus sluoksnių nuožulnėjimas upės link. Daugeliu atvejų gruntinis vanduo trukdė pasiekti įžemį. Jis iš dalies sėmė plote Nr.1 pasiektą pirminį žemės paviršių, kuris nuožulnėjo P-Š kryptimi. Šis uždurpėjęs 15-40 cm storio kultūrinis sluoksnis susiformavo prieš mūrinės Š gynybinės sienos statybą. Be gyvulių kaulų, rąstų fragmentų, jame aptikta viena kita puodo šukelė. Ši keramika galėtų būti datuojama XIV a. Šiame sluoksnyje rasta tiglių šukių, žalvarinis raktelis bei žalvarinio vielos ruošinio fragmentas. Šie radiniai byloja netoliese buvus juvelyro dirbtuvę.

Plote Nr.2a prie gynybinės sienos buvo atkastas akmenimis sutvirtintas, Š kryptimi žemėjantis kairiojo Neries kranto fragmentas. Paaiškėjo, kad Š gynybinė siena statyta prie buvusio kairiojo Neries kranto. Tuo, matyt, būtų galima paaiškinti gynybinės sienos įlinkimą Gedimino kalno pusėn. Greičiausiai XV a. pabaigoje - XVI a. Neries kairysis krantas buvo pastumtas nuo Š gynybinės sienos Š link apie 8 m. Naujai suformuotą upės šlaitą tvirtino spygliuočių medžių šakų paklotas, taip pat 9-10 m nuo gynybinės sienos nutolusių, P pusėn pasvirusių sukaltų 18-25 cm skersmens rąstų (kuolų) eilė. Tarpai tarp rąstų 1-1,2 m. Naujai suformuotas žemės paviršius, kuris dabar yra 2 m gylyje, išgrįstas smulkių akmenukų grindiniu. Jis buvo apie 8-9 m pločio, šliejosi prie Š gynybinės sienos (pav.23). Tai dabartinės Arsenalo gatvės pirmtakas. Neries kairiojo kranto užpylimai su pertraukomis tęsėsi iki pat XX a. Plotuose Nr.2a, 2b, 3 fiksuoti vienas ant kito besiklostę XVII a., XVIII a., XIX a. ir XX a. akmenų arba smulkių

akmenukų grindiniai - buvę žemės paviršiai.

Plotuose Nr.1, 3, 50 cm gylyje, buvo aptikti stačiakampio plano pilnaviduriai bokštai. Jų dydžiai - 6x4,1 m bei 5,7(6)x2(?) m. Taigi atkarpoje nuo Taikomosios dailės muziejaus pastate esančio kampinio bokšto iki Tvardovskio bokšto galima suskaičiuoti 6 bokštus bei 5 kontraforsus.

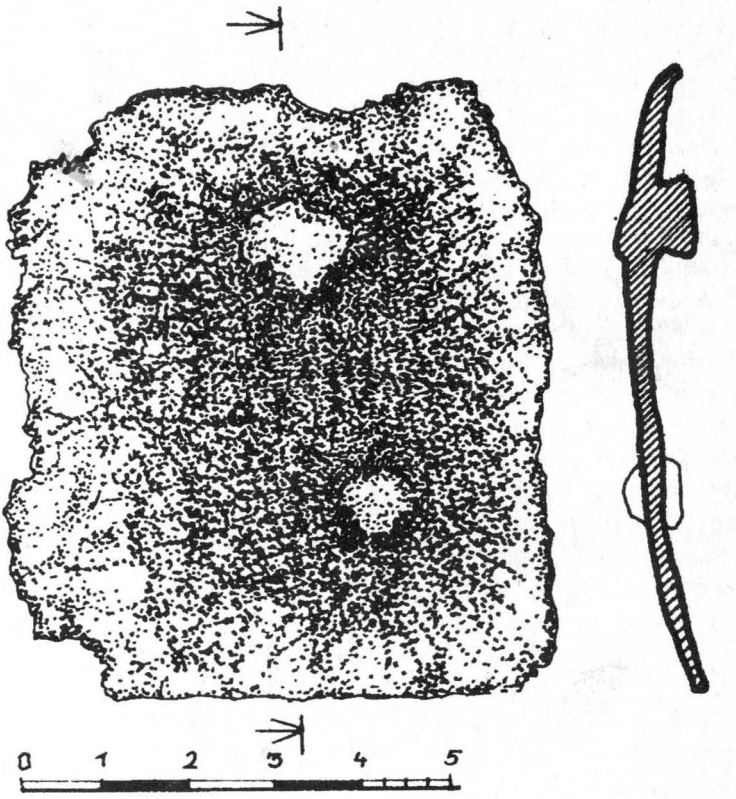

Pav.23. XV a. pabaigos – XVI a. pradžios šarvų plokštelė
Fig.23. Armour plate from late 15 – early 16 c.

Galima manyti, kad pilnaviduriai bokštai galėjo atlikti ne tik grynai gynybinę, bet ir gynybinės sienos tvirtinimo funkciją nuo ardančio Neries vandens poveikio mūrams, ypač per pavasario potvynius bei ledonešį. Pilnaviduriai bokštai, atrodo, statyti kartu su Š gynybine siena ir greičiausiai išgyveno kelis statybos etapus. Bokštų bei gynybinės sienos mūrų statybos laikotarpius ir jų tarpusavio ryšį bus galima patikslinti atlikus skiedinių pavyzdžių cheminę analizę.

Atliekant archeologinę priežiūrą lietaus kanalizacijos 195 m ilgio trasos vietoje, buvo aptikti P-Š kryptimi orientuotų pastatų Nr.1-3 fragmentai, mūryti iš plytų. Pastato Nr.1, stovėjusio prie Vingrio (Kačergos) upelio ir Neries upės santakos, plotis R-V kryptimi siekė 9,8 m. Pastato Nr.2 plotis 7,8 m, Nr.3 - 3,9 m. Visų pastatų sienos stovėjo ant supiltinio grunto. Pastatų nugriovimo metu buvęs žemės paviršius fiksuotas 1,5-1,7 m gylyje, o pirminis pastatų žemės paviršius buvo 2,3-2,5 m gylyje. Jis datuojamas XVII a. pabaiga - XVIII a. Žemiau, iki pat įžemio-smėlio, buvo apie 2,8 m storio uždurpėjusios žemės sluoksnis. Jame rasta keramika datuojama XVI-XVII a. Greičiausiai šis sluoksnis yra supiltinis.

Aptikti pastatai vaizduojami XVIII-XIX a. pradžios Vilniaus miesto planuose. Jie buvo nugriauti 1831 m., kada Vilniaus pilių teritorijoje buvo įrengta II kategorijos tvirtovė. Tai patvirtina ir pastato Nr.1 griuvenų sluoksnyje aptikta 1812 m. Aleksandro I dviejų kapeikų moneta.

Lietaus kanalizacijos trasos vietoje 40-80 cm gylyje aptikti atskirai palaidotų Antrojo pasaulinio karo dalyvių - 3 rusų ir 8 vokiečių karių palaikai. Prie pastarųjų buvo rasti asmeniniai metaliniai žetonai.

Senojo Arsenalo kieme šalia korpuso Nr.3 R sienos bei įvažiavimo vietoje mechanizuotu būdu kasant 60 m ilgio, 1,5-3 m pločio ir 1,6-2,4 m gylio fekalinės kanalizacijos tranšėją, 70-130 cm gylyje buvo aptiktas XVI-XVII a. akmenų grindinio fragmentas bei XV a. datuojamo medinio grindinio dalis. Pastarojo grindinio lygyje fiksuotos medinių užstatymų liekanos. Prie korpuso Nr.3 R sienos aptiktas XVI a. datuojamo apardyto mūrinio statinio pamatų fragmentas. Fiksuoto mūro ilgis P-Š kryptimi siekė 5 m.